

Կը հրաժարակուի ամեն ամսոյ 15ին եւ վերջին: — Վեցամսեայ շրջանին զինն է մէկ արծաթ Մեքիս կանխիկ: — Ստորագրութիւնները շրջանին սկիզբէն կընդունուին: — Դուրս երթալիք օրագրաց ճամբու ծախքը առնողին վրայ է: — Խըմբագրին վերաբերեալ նամակ կամ գրութիւն պէտք է ուղղել Մեծ նոր խանի վերի դուռը Թիւ 4 օրագրոյս գրասենեակը: — Անվճար նամակ կամ ծրար չընդունուիր:

1865 ՅՈՒՆԻՍ 30

Գ. ՇՐՋԱՆ ՎԵՏԱՄՍԵԱՅ

ԹԻԻ 36

ՔԱՆԻ ՄԸ ԽՕՍԲ

Մեր ընթերցողները կը յիշեն անշուշտ որ օրագրոյս նախորդ թիւով Աղթամարայ Արքազան Աթուղեկոսի սպանման խնդրոյն քննութեան համար կարգուած քննիչներուն իրենց տեղեկագիրը Պատրիարքարանի հաղորդած ըլլալին ծանուցանելով ըսած էինք թէ զայն Թաւնիկի յաջորդ թիւերով պիտի հրատարակեմք, մեր ընթերցողաց զբօսանքի մը համար:

Այս տողերը Արծնական ժողովոյ կողմէն այլ ընդ այլոյ մեկնութիւններ գտնելով Քաղ. ժողովոյ անցեալ նիստերէն մէկուն մէջ բաւական քննադատութեանց նիւթ եղեր, զբօսանք բառին ըստ քմաց բացատրութիւններ տրուեր և վերջապէս սոյն տեղեկագրին հրատարակումը արգելելու համար Բ. Դրան Խաբէր մը պատրաստուեր և չենք գիտեր թէ խրկուեր է թէ ոչ:

Մենք հոս սոյն տեղեկագրին ամեն մէկ կետը քննադատելու միտք չունիմք. որովհետեւ մեր ընթերցողները ՚ի մօտոյ պիտի տեսնեն թէ այն այնչափ բացորոշ և անպատրուակ մատնած է իր նպատակը, որ այս մասին երկար բարակ քննութիւններու հարկ չէ թողուցած, և ոչ իսկ կուզեմք այս քննիչներունչ տեսակ մարդիկներ ըլլալուն վրայօք խօսիլ. Հասարակութիւնը որու հետ կը խօսիմք մենք իբրեւ հրապարակային թերթ, քաջ կը ճանչնայ զանոնք և գիտէ որ նախորդ Արքութիւնը այս փափուկ գործին քննութիւնը առնոց յանձնելով որչափ գահալէժ և ձախորդ անօրէնութիւն մը ըրած է. այլ միայն կը փափաքիմք գիտնալ թէ Արծնական ժողովը

ի՞նչ իրաւունքի կռթնելով ուզեր է տեղեկագրին հրատարակումը արգելել:

Արծնական ժողովը եթէ այսպէս մտածելու և վարվելու իրաւացի պատճառներ ունէր, որ անկարելի է, անիկայ կրնար մեզմէ նախ բացատրութիւն ուզել, կամ հրաւիրել զմեզ որ խնդրոյն վախճանին սպասէինք. այս պարագայիս մէջ Բ. Դրան—որ այս տեղեկագրին և քննիչներուն վրայ Արծնական ժողովէն տարբեր կարծիք ունի— Խաբէր ընել, և այն ալ դեռ չը հրատարակուած գրութեան մը համար, աւելորդ էր և անպատեհ. որովհետեւ այս տեսակ չնչին բաներու համար Առաւարտութեան դիմել և անոր միջնորդութիւնը խնդրելը Աղթային Արքութեան արժանապատուութեանը կը դպչի և ազդեցութիւնը կը պակսեցնէ անոր առջեւ. թող որ Օսմանեան Խմբագրական օրէնքը որուն մենք մտադիր կը համակերպինք, թոյլ կու տայ մեզ խօսիլ, քննադատել այն ամեն բան, որ ճշմարտութեան դէմ է և հակառակ, և որ Թաւնիկը անահ և աներկիւղ յայտնելու պատրաստ է, երբ այն կը քօղարկուի:

ՄՈՒԵԳՆՈՒԹԻԻՆ

ԵՐԱՋ ՄԸ

(Շարունամութիւն եւ վերջ. հես թիւ 55)

Տասներորդին անունը ՓԱՌԱՄՈՒԹԻԻՆ էր. ահ, եպերելի էակ մըն ալ ասիկայ էր, որուն անունը գրի առնելու չեմ ախորժիր գրիչս իր-

նայելով. վատթարին սրտի կատարելութիւնը ծայրագոյն խանգարուած, և խոհեմութեան ջանք իսպառ մարած կոյրզկուրայն և ըստ ախորժանաց ամեն չարիք, ամեն անիրաւութիւն, ամեն զրկանք և ամեն հարստահարութիւն անխղճաբար ՚ի գործ կը դնէր. միայն թէ իր բողձանաց հաճելի ըլլար շարագործութեանցը միջոցը, ո՛հ, սիրտ մը ներկայացուր ինձ ազնիւ բարեկամ, որ ասոնք լսէ և ՚ի խոր չը խոցուի: Աս գրեթէ այն կէտին մեծ զարմանքով կը պաշարուէի, մինչ կը տեսնէի այն գեհնածին էակին եղեռնագործութիւնները, գարշելին միտքը կարծես թէ մոլութեան սանդուխ մ'էր, վասն զի ինքը անձամբ երկրի վրայ կը տատանէր առաքինութենէ անարգեալ և ինքզինքը երկինք բարձրացուցած ու հրեշտակներէ փառաւորուած կը համարէր, ուստի զայրոյթս շարժելով ցասմամբ ըսի իրեն. ո՛վ չարանենգ յիշէ անգամ մը որ դու իժաբարոյ էակ մը ես և մարդկային ազգի ԲԱՆԱԿԱՆ տեսակին մէջ անարգ, և մինչեւ ցարդ աշխարհիս մէջ գոյութիւն ունեցած մոլութիւնները քեզմէ արտաբերուեցան. ինչ վիժած մըն ես որ մարդիկ քու պատճառաւ անտանելի թշուառութիւններ կը կրեն. ա՛հ, չեղաւ որ երկինքէն հրաշից շանթ մը ինձալով գազաթիդ վրայ վերնայիր աշխարհիս մէջէն, և աշխարհս իր հանդարտութիւնը գտնէր. այս յանդիմանութեանս վրայ սաստիկ կատաղած հըրացայտ աչքերը փորձ կընէր վրաս յարձակել. ճշմարտութեան օրէնքը երկնքէն իր աջը երկնցընելով, անմիջապէս ազատեց զես անոր յարձակման մահառիթ հարուածէն:

Ուստի տեսնելով որ ինձմէ վրէժ չը կըցաւ առնել, կատաղութեամբ յարձակեցաւ պարկեշտութեան մեծարու խմբին վրայ, և բոլոր բարկութիւնը անոր վրայ թափելով ջարդ ու բուրդ ըրաւ թողուց. իսկ ես պարկեշտութեան փառամոլութենէ պարտուիլը տեսնելով անհնարինս կը տոչորէի. ո՛վ ցաւալի տեսարան. պարկեշտութիւն, դու ալ փառամոլութեան անիծեալ կամոց զոհուեցար. աւանդ:

Մեռասաներորդին անունը ԱՊԵՐԱԽՏՈՒԹԻՒՆ էր, որ դժօխային խժոժութիւնը իբրեւ իրեն բնական յատկութիւն կը կրէր սրտին մէջ, այն ալ պարծանք համարելով իր անձին: Ատելին այն որ փոխանակ ինքնայոժար իր երախտաւորին սէր և մեծարանք հաղորդելու, ատելու

թեան պտուղներ և թշնամանք տեղալու ձեռնամուխ կ'ըլլար. ասիկայ ո՛ր եւ իցէ մէկէ մը թէ փոքրիկ և թէ թանկազին բարիք մը ընդունէր, միայն ձեռքը կընդունէր և շրթունքներով շնորհակալ կըլլար, իսկ սրտով դաղաններու պէս դիպող ժամու կըսպասէր, որ փոխարէն ներհակական հատուցումն ընէ, Արիստոտելի այն ճշմարիտ առածը յիշելով, թէ «յիշատակ երախտեաց վաղ ծերանայ». սիրտս ցաւօք կը լեցուէր, վասնզի երբ մէկը աղքատութեան կամ կարօտութեան մէջ կը հեծէ, երախտիքը ամենայն սիրով կընդունի յաւիտեան չը մոռնալու խօստմամբ. իսկ երբ յաջողութեան առագաստով հարստութեան եղբրքը կը հասնի, ալ երախտեաց անունը երկրի խորերը կը թաղէ որպէս զի իր անցեալ թշուառութեանց մէջ կրած ստորութիւնը աչքին առջեւ չը ներկայանայ, ու ներկայ երջանկութեան մէջ վայելած մեծանձնական փառաց՝ նուաստութիւն չը բերէ, ո՛հ. ինչ յետին ծայր անմառութիւն:

Մինչդեռ աչօք կը տեսնէի որ երախտագիտութեան ազնուական խումբը առանց արժանաւորութեան նայելու և առանց խտրութեան ապերախտութեան վատ բանակին անչափս բարիքներ կ'ընէր, իսկ անիկայ այնքան երախտեաց փոխարինելու՝ երբէք խղճի տաղնապ չը կրէին զատ, չարեաց անել անդունդը գլորելու ջանք կընէր զերախտագիտութիւնը, նա մանաւանդ եթէ նախատինք մըն ալ կրած ըլլար. (այնպէս ըսենք) իր անձը երախտագիտութեան օրէնքէն զերծ կեցընելու համար իրաւունք չը պիտի ունենար չարիք հասցընելու փափաքիլ, ուսկից հետեւեցուցի թէ ասիկայ առաքինի սիրտ ունենալու ոչ ունակութիւն, ոչ տրամադրութիւն մը և ոչ ալ զգացմունք մը ստանալու չէր յօժարեր:

Ուստի երախտամոռութենէ զրգռեալ անթիւ չարիք երախտագիտութեան գլուխը դիպելէն ետքը, անողորմաբար յարձակելով անոր վրայ տանջեց, լլկեց, չարչարեց և կիսամեռ թողլով խոյս տուաւ անկէ. իսկ ես այս անլուր չարեաց հանդէսը տեսնելով՝ հոգեով կուլայի, ո՛վ չարատեսիլ հանդէս, երախտագիտութիւն, դու ալ ապերախտութեան տանջանայ անիւններուն տան՝ ճղմուեցար. աւանդ:

Արկտասաներորդին անունը ԱՆԿՐՕՆՈՒԹԻՒՆ էր. ո՛հ. ի՞նչ գարշելի անուն մը, որուն ար-

տասանութիւնը մարդուս սոսկում կը պատճառէ. այս ժանտը աշխարհիս երջանիկ դարերուն մէջ քանի մը տղերքու այնքան աղէտ և կակիժ յարուցած է, որոնք յուսահատութեան մէջ ընկղմելով, հիմա հետքերնին անգամ մնացած չէ. այս անօրէնը արքայական այնպիսի դահեր կործանած է, որոնք եթէ արդի լուսավայլ դարուս մէջ ըլլային, ամբողջութեամբ պանծանօք կը վեհանային. վերջապէս այնպիսի անապօրոյն բարբարոս մըն էր ասիկայ, զոր ինչպէս յայտնի կերեւար, երկնային Երկայնամիտ Տեսչութիւնը ազատ թողուցած էր միայն տեսական աշխարհիս վրայ ամեն ուղածը 'ի գործ դնէ. սպասելով որ հանդերձեալին մէջ իր անուշառ դատաստանին քննութեամբը յաւիտեական երանութենէն զրկէ: Ա՛հ, Եստուած իմ, հառաչելով ըսի, մինչև ե՞րբ Եստուածապաշտութիւնը ասոր չարարուեստ մեքենաներուն ներքեւ ճնշուելու տարաբաղդութիւնը պիտի ունենայ. ու այս միջոցին հոգւոյս ազգեցութենէն ձայն մը լսեցի. « Եստուած արդար դատաւոր և երկայնամիտ եմ ես, մի՛ բողոք յերկինս համբառնայր. զի գայ ժամանակ, և տեսցես զանկանգնելի կործանումն ամբարշտին այդորիկ » և իսկոյն լսեցի սիրտս համբերութեան յանձնելով:

Այս ամբարիշտը գազանամիտներէ երբէք տարբերութիւն չունէր. պարտականութիւնը՝ որ ամեն 'ի գոյ անհալ եակաց անհրաժեշտ մըն է, ասիկայ խալառ մոռցած, ճիգ կը թափէր որ պարտագանցութեան օրէնք մըն ալ հաստատէ երկրի վրայ, որուն հեղինակ ինք ըլլալով, վեհական պարծանօք գոլուի, և այն օրինաց հակառակորդները՝ նորին տրամադրութեամբ 'ի դատապարտութիւն մատնէ. Ա՛հ, ճշմարտութիւնը՝ ասոր հարուածներէն անզգայ դարձած էր, արդարութիւնը ստրկութեան զոհ եղած, իրաւունքը՝ մահու դատապարտուած, և Եստուածապաշտութիւնը քամահական արհամարհանօք 'ի խաչ եղած, դարերէ 'ի վեր Եստուծոյ անուան նուիրուած տաճարներու հիմնայատակ ըլլալուն բուն պատճառը ասիկայ էր, քաղաքներու և գաւառներու աւերակ ըլլալուն անշէջ հրդեհը ասիկայ էր, Եստուածապաշտից ողբալի գաղթականութեան սկզբնապատճառը ասիկայ էր, վերջապէս Եստուծոյ ժողովուրդը թշուառութեան և տառապանաց

մատնողը ասիկայ էր: Սակայն վրէժը կատարեալ չառնելուն համար, տակաւին տեսայ կը խորհէր որ Եստուածապաշտութեան անունը բոլորովին չնջէ աշխարհիս վրայէն, և ինքը անոր գահը ժառանգելով, իբրեւ Այապաշտուի:

Աստի իր չար խորհուրդը 'ի գործ դրաւ, կեղծաւորութիւնը իրեն կամակից ընելով. և երկու բանակ խմբովին կատաղաբար յարձակում մը ըրին Եստուածապաշտութեան վրայ, ու կենդանւոյն զանիկայ բռնելով խեղդամահ ըրին:

Իսկ ես Եստուածապաշտութեան՝ անկրօնութենէ խեղդամահ ըլլալը տեսնելով 'ի խոր սրտէ կը հառաչէի. ո՛վ աղէտալի մահ. պանծալի՛ Եստուածապաշտութիւն, անկրօնութեան պատճառաւ դու ալ անհետացար աշխարհէս. աւա՛ղ և բիւր աւա՛ղ:

Երեքտասաներորդին անունը ԱՆԻՐԱՒԱՒ ՎՐԷԺԻՆԻՐԱՒԻՆ էր, դատապարտելի էակ մը՝ որուն եթէ պատառ պատառ գիշատուիլը տեսնեմ, տակաւին սիրտս չի զովանար, ըստ որում անագորոյն էր, և եթէ մէկը պատժելու ըլլար առանց անոր յանցանքը ստուգելու, պատուհասական շղթաներու կը մատնէր. ասոր յանցանաց կշռոյն մէջ ստորիններու փոքրիկ յանցանքը ամենամեծ կը համարուէր, և վեհերու մեծաւ մեծ յանցանքը խիստ թեթեւ. պակասամիտը բնաւոր ուղղութեան երբէք յարգ չէր տար, այլ կիրքը իր վրիժառու օրինաց թարգման կը նէր. իրեն սիրելի եղողներուն կամ պատժական օրէնքը կը մեղմէր, կամ բոլորովին 'ի գործ չէր դնէր. իսկ ատելիներուն, որոնք թեեւ անմեղ, այնքան խստութեամբ՝ որ մինչեւ անգամ Պաղարեան Ցուին մէջ դնելով գառնադառն մահուամբ կենսոգրաւ կ'ընէր:

Այս վատաղգի էակը՝ բարոյականութենէ խալառ զուրկ էր. մարդկութեան կարգէն դուրս վաճառուած, բանականութեան պատուոյն մէջ անարգ, և իմացականութեան մէջ ցնորեալ, անթիւ մօլութիւն կը կրէր իր վրան. այս ինքն՝ հպարտութիւն, չարասրտութիւն, նենգաւորութիւն, ամբարհաւաճութիւն, անգըթութիւն և անաստուածութիւն. այս անըղգամբ՝ իր զաւակները իբրեւ ծառայ կը դուրս ծածէր, և ծառաներն ալ՝ իբրեւ անասուն. ա՛հ, ի՛նչ յետին աստիճան վատութիւն:

Այս էակին դէմքը հրացայտ էր, ճակատը

կնճռոտ, զոր տեսնողը կը սոսկար, և կերպարանքն ալ այլակերպ գազանի կը նմաներ. Ժան տախտի տեսակ մըն էր, որ օրէնքը կը մահացընէ և քաղաքական կենաց ափսոսալի վախճան մը կու տայ. վերջապէս մարդկութիւնը ասոր ձեռքէն այնքան անըմբերելի հալածանքներ կրած է, որոնք եթէ մի առ մի գրի առնուի, ընթերցողաց սիրտերը անմխիթար սուգի մէջ ընկղմելու առիթ կ'ըլլայ:

Այս անօրէնը կասկածոտ և նենգաւոր մէկը ըլլալուն խոհեմութենէ անարգութեամբ էր. վասնորոյ և ամեն գործի մէջ մեծապէս կը սըլալէր. վասն զի նենգութիւն չունեցող մէկը ուրիշի մը վրայ դատողութիւն ըրած Ժամանակը՝ իր կարծիքը աւելի բարի կողմը կը շնչէ. իսկ նենգաւորը աւելի չար կողմը, քան թէ բարի. սակայն առաջինին դատողութիւնը որքան ալ թիւր ըլլայ, թերեւս ներողութեան կարծանանայ, իսկ երկրորդը երբեք ներողութեան շնորհ չընդունիր, վասն զի ի կրից մոլեղնեալ ըլլալով ոչ գործողին մաքին կը նայի, և ոչ ալ գործոյն էութեանը. այլ կամովին իր սրտին մէջ չար կարծիքներ կը ծնանի, և կուզէ թիւր և մոլի դատողութեան օրինաց հրապատակիլ, որոնցմէ չարիքներ և միջեւ անգամ էական և բարոյական մահճեր յառաջ կու գան: Այս Ժպիրհ գազանն ալ նոյն օրինակ կարծիքներու հետեւելով, այնչափ չարիքներ գործելու միջոց ձեռք առաւ, հնարը գտաւ և մոլութեան բոլոր բանականներուն հետ միատեղ անմեղութիւնը պաշարեց, և այնքան սաստիկ հարուածեց, որ ալ շնչելու կարողութիւնը սպառելով, ինկաւ ու փռուեցաւ երկրի ցուրտ հողին վրայ. Իսկ ես անմեղութեան անիրաւ վրէժխնդրութենէ տարօրինակ մահանալը տեսնելով աղէկաւոր կը մորմոքէի, ո՛վ անաղորոյն մահ. ամենայարդ անմեղութիւն. վերջապէս դու ալ անիրաւ վրէժխնդրութենէ մահացար, աւա՛ղ. և անթիւս աւաղ:

Այս ամեն առաքինութեանց չարաչար մահանալէն զինի, երբ անմեղութիւնն ալ տեսայ որ փչեց իր հողին, սիրտս անսփոփելի ցաւերու ենթակայ եղած, յանկարծ արթնացայ, և իմացայ թէ անոնք երազ են եղեր, բայց ներկային և ապագային մէջ առաքինութեանց այս կերպ դժբաղդութեան հանդիպելուն ճշմարիտ գուշակ. վասնորոյ աչացս ար-

տասուքը իրապէս հեղեղի նման անկողնոյս բարձին վրայ թափելով, աղաչեցի զԱյն, որ կարող է այս չարեաց արտադրիչը մէկ վայրկենի մէջ անհետ ընել. իւր Աստուածային զթութեամբը մարդասիրութիւն ընէ արարածոց վրայ, և այս խժդժական սիրտ կրողէակաները ջնջէ աշխարհիս վրայէն. որպէս զի Առաքինութեան հրեշտակները իրենց ՀԵՂԻՆԱԿԻՆ Օրէնքներով երկրագնդիս վրայ երջանկութեան զեփիւռ սփռելու ազատութիւնը ունենան:

Երէն յայտնի է որ ասկէց առաջ ՕՆԺԹՈՒՆԻ վերջին ցաւալի անցքերուն քննութեան համար Բ. Դրան և Ազգին կողմէ զրկուած քննիչները իրենց տեղեկագիրը շինելով Բարձրագոյն Դրան մատուցին ասկէ ութն ամիս առաջ:

Բայց ըստ որում այս մասին մինչեւ ցարդ վերջին որոշումը եղած չէ Բ. Դրան կողմէն, և Մարաշի մէջ տակաւին չորս Հայեր բանտարկուած կը մնան, որոնց ազատութիւնը յիշեալ տեղեկագրին գործադրութենէն կախում ունի, ուստի այս անգամ ՕՆԺԹՈՒՆԵՆ երկու կրօնական և մէկ աշխարհական տեղւոյն ազգայնոց հաւանութեամբը Պօլիս եկած են իրաց այս տարտամ և ցաւալի վիճակին կեդրոնական Արշութենէն դարման մը, և իրենց ուրիշ ազգային անհրաժեշտ պիտոյքներուն համար անոր ձեռնառուութիւնը խնդրելու:

Վսեմապատիւ Սրբազան Պատրիարքը ինչպէս որ կը լսեմք, նորընտիր Բաղաքական Ժողովոյն որոշմանը համաձայն Արտաքին գործոց պաշտօնեայ բարձրապատիւ Ալի Փաշային գացեր է այս մասին պէտք եղածը խօսելու համար:

Բարձր. Ալի Փաշան, նոյն տեղեկագրին արդարութեան Բարձրագոյն Ատենին դիտողութեան յանձնուած ըլլալը նորին Սրբազնութեան ծանուցանելէ ետեւ, յայտնել է որ անոր կարծիքը պիտի խնդրէ յատուկ դրութեամբ:

Առ այժմ այս տեղեկութիւնը մեր ընթերցողաց հաղորդելով՝ կը յուսամք որ նորընտիր Բաղաքական Ժողովը իւր նուիրական կոչմանը համեմատ կը փութայ այս կարեւոր խնդրոյն ժամ առաջ արդարութեամբ կարգադր-

բուերուն համար իւր կողմէ պէտք եղած ջանքը չը զըլանալ, որուն վախճանին կապած Հայ հասարակութիւնը անհամբեր սրտիւ :

... Խմբագիր .

Ստորագրեալքս՝ որ Սեբաստիայէն 12 ժամ հեռաւորութիւն ունեցող Օւրայ գիւղի բնակիչներն ենք, մինչեւ ցարդ չենք կարողացած ոչ ստացուածքներնուս և ոչ ալ ընդհանուր լրջալ . և զուրկ ենք այն ամեն իրաւունքներէն, որ բնութիւնը պարգեւած է մարդկային սեռին :

Մեզի այսպէս ծայր աստիճան հարստահարողը Մատուծոյ, Թագաւորին, և մարդկութեան թշնամի քանի մը անիրաւ բռնաւորներ են . ցաւալին այն է, որ Հայութիւնը պարտաւորեցուցած է մեր հարսերը, օրիորդները պաշտպանել և բարեխնամ Տէրութեան շնորհած ամեն արտօնութիւններն վայելէ զօրութիւն . և այսօր՝ ահամայ մեր հարսերն ու օրիորդները բռնութեամբ անոնց չար կամացը կը զոհուին . և եթէ զանոնք պաշտպանելու փորձ փորձենք, Ակեղեցւոյ և տանց դռները պահելով կրկին զանոնք յափշտակել կը յաջողին, և այն ատեն ինչքերնիս ալ աւար կերթայ, ինչպէս որ քանի մը շաբաթ յառաջ մէկ երկու աղետալի դէպք պատահեցաւ թէ մեր, և թէ Թատորակ գիւղին մէջ . այս եղբուրթեանց ինչ ըլլալը Պատրիարքարան տրուած մահաբազրութիւններէն կրնայ իմացուիլ . իսկ մենք այժմ մեր վիճակին թշուառ կացութիւնը Ազգային Արշութեան և բոլոր Հայ հասարակութեան ներկայացնելով, պէտք եղած դարմանը ժամ յառաջ կը խնդրենք . իսկ եթէ այս անգամ ալ տնդելի ըլլայ մեր ձայնը, ալ այնուհետեւ Արշութիւնը պատասխանատու է առաջի Մատուծոյ : ... Խմբագիր, առաջին անգամը չէ մեր այս բռնաւորաց համար բողոքելը . կրնաք տեսնել Սէր օրագրոյն 1863 ի 21 թուոյն միջոցաւ եղած հրատարակութիւնը, սակայն դժբաղդաբար այն ատենէն ի վեր և ոչ մէկը կարեկցութեան շարժեցաւ մեր վրայ : ...

Բսան և հինգ տարի առաջնորդութեան պաշտօն վարող մէկը, որ վանքին մէկ անկիւ-

նը քաշուած անզգայ կեանք մը կանցընէ, արդեօք ի՞նչ կրնայ յուսացուիլ անկէ . ի՞նչ բարիք կրնանք սպասել անկէ, երբ կը տեսնենք որ օրիորդ մը իւր նշանածէն զատելով, կաշառակերութեամբ ուրիշի մը կը նշանէ և ամուսնանալու հրաման կու տայ : ... ի մտանելն ոսկւոյն, հեղձաւ ճշմարտութիւնն : ...

Չգենք մեր առաջնորդին անհոգութիւնները այստեղ նկարագրելը, և միայն մէկ քանի եղբուրթիւններու պատմութիւնները ընելով բաւականանամք :

Եսկէ երկու տմիս յառաջ Փալօեան Տ. Առաքել քահանային հարսը անյայտ կըլլայ . բաւական ատեն ասդին անդին փնտռելէն ետքը, տաճկի տղէ մը կիմացուի ուր գտնուիլը, ուստի և հասարակութիւնը բազմութեամբ նոյն բռնաւորին տունը դիմելով յիշեալ խեղճ հարսը կազատեն այն անիրաւին ճիրաներէն . ասի Ակեղեցւոյ դռնէն յափշտակուած էր : ...

Հինգ տարի յառաջ Օւրայի բռնաւորը Քորեսեան Գրիգորի ամուսնոյն, կրօնքը փոխել կառաջարկէ . կինը չի հաճիր, դիշերը տունը կը կոխուի և կինը կուզուի . սակայն կինը անձնատուր չըլլալուն խեղդամահ կը կորնչի . սոյն եղբուրթիւնը հայհաճա՞ւ Եպիսկոպոսին օրովն է և ճահա՞ւթն ալ հայր ունի :

Երեք տարի յառաջ կարկուտ օղլու Մարկոսին աղջիկը ամուսնանալէն տասն և հինգ օր ետքը աղբիւրէն ջուր առնել զացած ժամանակ կը կը յափշտակուի : Եյս եղբուրթիւնները Ս. Առաջնորդը լսած և անտարբեր կեցած է : ... ինչպէս նաեւ Թատորակ գիւղի քահանային հարսին համար առանց դատ վարելու, Սրբազանը յափշտակեալ կնոջ այրը Աստանդուս պոլիս զրկեց և կինն ալ քահանային տունը, այժմ այրն ալ զանի ամուսին չի ընդունիր : ...

Ահաւասիկ արդոյ Խմբագիր մեր թշուառ վիճակը ահաւասիկ Պատրիարք, Արշութիւն, առաջնորդ, մենք և մեր բոլորք . տեսնենք այս անգամ ինչ արդիւնք պիտի ունենայ մեր ձայնը :
1865 Յունիս 4 Ստորագրութիւնք :

Եսանկ նամակ մ'ալ անցեալները Քղիէն եկած և Արաբայը Հալապէս պատուական լրագրոյն միջոցաւ հրատարակուած էր :

Իրարմէ թշուառ վիճակ ունեցող այս երկու գիւղերը արդարեւ կարեկցութեան արժա-

նի են, սակայն ո՛չ Պատրիարքարանի համար:

Ուստի Օտա գիւղի բնակչաց այս թշուառ կացութիւնը, Սեբաստիոյ վիճակին առաջնորդական փոխանորդ Գեր. Տ. Պետրոս Շնորհափայլ Ծ. Սարգսապետին ուշադրութեանը կը յանձնեմք, և անոր ազգասիրական ոգին լաւ ճանչնալովնիս, վստահ ենք որ ամեն ջանք ՚ի գործ պիտի դնէ վերոյիշեալ խեղճ ժողովրդեան վիճակը բարւոքելու, եթէ իւր ընելիք տնօրէնութիւնները Սրբազան առաջնորդէն չի դիմադրուին:

Բազմաթիւ ստորագրութեամբ հետեւեալը խրիւղած է մեզ ՚ի հրատարակութիւն:

Հպարտութիւնը այնպիսի մոլութիւն մըն է, որ մարդ իւր անիրաւութիւնը որչափ և զգալի ըլլայ՝ դարձեալ չ'զգար, որչափ և հզօր հընչէ իրեն դէմ՝ ճշմարտութեան ձայնը՝ դարձեալ չի լսեր զայն. որչափ և նախատինք ու արհամարհանք կրէ բոլոր աշխարհէ՝ դարձեալ կը պարծի իւր զառանցած փառաց, վարկման և յարգանսոյր վերայ:

Իսկ երբ լսիր զհատաղութիւնը այս մոլութեան ստրուկին աչքերը առաւել եւս կուրացնէ, ո՛հ, ի՛նչ գձուձ գործերու կը խնարհի, ո՛հ, ինչպէս իւր ընդդիմախօսից պատիւը առաթուր կոխելու կը ժպտնի, ի՛նչպիսի հրէշ մը կը ձեւանայ և իւր դժոխային բերնէն ի՛նչ մոլեկան փրփուրներ կը թափէ:

Ե՛հ, այս սոյն լսիր զհատաղի հպարտութեամբն է՝ որ Մասիս Արաբայի Հովատիս ազգօգուտ լրագրոյն 191 թուով հրատարակուած երկոտասան ստորագրութեամբ մեր յօդուածոյն առարկութեանց եւ ոչ մէկին օրինաւոր պատասխան մը տալու կարողանալով՝ կը յանդգնի իւր երբեմն պաշտօնական և այսօր շարիւղարիական թերթը նորանոր թշնամանօք և բարբանջանօք խճողել. նորանոր դանդաջանօք իւր պառաւականութեանը փորձեր տալ և նորանոր յեղեղումներով իւր ընթերցողները տաղտկացնել:

Սակայն մեր նպատակը զառամեալ Մասիսի իւրաքանչիւր ցնորման մի առ մի պատասխանելու խոնարհիլ չըլլալով՝ այլ անոնց նկատմամբ մոռնլ արհամարհանք մ'ալ բաւական համարելով մեր էական կէտերուն դէմ Մասիսի առարկութիւնները միայն քննեմք:

Եթէ Մասիս Ազգային Արչութեան տուած մէկ օրինաւոր վճիռը միայն պաշտպանած է, ըսել է որ՝ նոյն իսկ ըստ իւր՝ վկայութեան, այն վճռոյն փաստաբանութիւնը յանձն առած է՝ և այն վճիռն ալ օրինաւոր է:

Երբ՝ եթէ վարչութեան մը պատիւը մասնաւորի մը հետ լրագիրներու մէջ վիճաբանութեան մոնելու չընենելով՝ Ազգային Արչութիւնը Պ. Պէկեանի պատասխան տալու խոնարհած օրը իւր արժանապատուութիւնը առ ոտն կոխած կ'ըլլար, գոնէ ինք այն վճռոյն ապօրինաւորութիւնը ապացուցանող պատասխանին դէմ անոր օրինաւորութիւնը չը ցուցնելով՝ ինք որ իւր խօսքովը Արչութեան չափ անոր պատասխանատուն է, և ճարտարութեամբ մ'ալ այս գործը Արչութեան վրայ ալ չը թողլով՝ թէ Արչութեան և թէ իւր փախուստը յարգարած միջոցին՝ ինքնին սպառնցած չըլլար, որ այն վճռոյն օրինաւոր ըլլալուն, և ինք զայն պաշտպանելուն Արչութեան կողմանէ գրուած ըլլալը միայն Մասիսի բաւական ըլլալով՝ Մասիս Արչութեան առ մեն գործոց, ջանից և դիտաւորութեանց արդար թէ անարդար ջատագով, քարոզ, թարգմանն է, և ոչ թէ Արչութեան միայն ազգախնամ գործոց և այլն:

Բայց Մասիս՝ եթէ դեռ եւս դեղնագոյն մետաղը չը տեսած՝ այլ անոր յուսովը միայն օրուելով Արչութեան այս ազգամեաս գործը իբրեւ ազգախնամ կը ջատագովէ, ո՛հ, եթէ նոյն իսկ մետաղը տեսնելու արժանանար, միթէ աչքերը ոլորովին չը պիտի խռողաէին, միով բանիւ ալ Արչութիւնը Հռովմայ Քահանայապետին նման բոլորովին անսխալ չը պիտի դաւանէր

Դարձեալ՝ եթէ վարչութեան մը պատիւը մասնաւորի մը հետ լրագիրներու մէջ վիճաբանութեան մոնելու չընենելով՝ Ազգային Արչութիւնը Պ. Պէկեանի պատասխան տալու խոնարհած օրը իր արժանապատուութիւնն առ ոտն կոխած կ'ըլլար, ըսել է որ՝ ուղեղ հետեւութեամբ իր արժանապատուութիւնն առ ոտն կոխած է այս Արչութիւնը՝ որ ժամանակաւ Տօթթօր Չայեան անուն անձին հետ Մասիսի մէջ վիճաբանութեան մոնելու խոնարհեցաւ:

Բայց թողումք զայս, քանզի այսօր ոչ թէ

մասնաւոր մը՝ այլ բոլոր ստորագրեալքս և այլք
կը բողոքեն Արշուծեան այս դատապարտելի
լուսկացութեանը դէմ։ Երբեք այս պարա-
գայիս մէջ ալ Արշուծիւնը իր արժանա-
պատուութիւնն առ ոտն կոխած կը լայ։ Սա-
կայն գիցուք թէ Արշուծիւնը այսօր իւր
դերադոյն արժանապատուութեան դահէն 'ի
վայր իջանելով՝ մեզի պատասխան տալու խո-
նարհի։ արդեօք Տնտեսական խորհրդոյ 1864
ապրիլ 24 նստի արձանագրութեան, առկէց
զատ Քաղաքական Ժողովոյ խնդիրը Տնտե-
սական խորհրդոյն իրաւասութենէն բառնա-
լով կարգած երեք անձերէ բաղկացեալ յանձ-
նաժողովոյն Ա. նստին արձանագրութեանը՝
(զոր բայ 'ի նոյն երեք անձանց ինքն իսկ Մոմ-
ձեան բերանացի խոստովանութեամբն ալ հաս-
տատելով ստորագրած է) ի՞նչ պիտի ըսէ։

Գամբ մեր երկրորդ կէտին։

Թէ և մեր երկրորդ կէտին առարկութեան-
ցը նկատմամբ Մասիս Օգոստոսեան լու-
թեան գատապարտուելէ, սակայն իւր պա-
տանեկութեան սեւ մագերը ողբացող ա-
լելորին նման՝ Սահմանադրութիւնը ջատա-
գոված իւր մէկ քանի յօդուածները ցոյց
կու տայ մեզ։

Իայց մեզի համար ի՞նչ արժէք ունին այն
յօդուածները, քանի որ գեղնագոյն մետաղը՝
այս մեծ հրաշագործը՝ կրնայ զայնս բարբառող
բերանը 'ի հարկին իսկոյն լուեցնել կամ շրջել։
և միթէ Մասիս այնչափ ցնդե՞ր է որ յանուն
Սահմանադրութեան կատարուած տարեդարձի
հանդէսը քանի մը ամիս առաջ քանայի և զայն
տօնողները անհաւ կեցցեկելով օրը խնայող և
բաւ կեցցե՞ն կա՞նք քանայիք իրենց մոռցեր է։

Եհա այս է Մասիսի յօդուածոյն մեր տալիք
պատասխանը՝ զոր չեմք կրնար վերջացնել առանց
խստիւ բողոքելու Մասիսի գործածած «գործով»
բառին դէմ՝ որով վատաբար զմեզ կը զրպարտէ,
և առանց մեր զարմանքը յայտնելու, որ մեր ա-
մեն ոչնչաբանութեանցը պատասխան տալու
չը խոնարհող Մասիս՝ վարախաւորներու կամ
անվարտներու («անխել») վիճակագրութիւնը
ընել խոնարհելու է։

ՍՏՈՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆԻՆ

ԱՂԴԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Թուշիկը ներկայ թուով երրորդ շրջանը
լրացնելէն ետքը, կը պատրաստուի իւր չորրորդ
շրջանը սկզբնաւորել տաանօրեայ ընթացքով.
վեցամեայ շրջանին զինը պիտի ըլլայ 30 զոչ.
ուստի կը խնդրուի մեր արդոյ ընթերցողներէն
որ շրջանին առաջին թիւը ստացած ատեննին
առանց զլարելու բարեհաճին անոր զինը վճա-
րել կամ թերթը ետ դարցնել. քանզի ալ
ցանձրացանք 20 զուրուշի համար 120 անգամ
մարդ խրկելով 20 զոյգ կոշիկ մաշեցնել տալէ.
(Մասիսը չը լսէ, մանր զուարճալիք մը կը պատ-
րաստէ)։ Ար խնդրուի մեր գաւառներու գոր-
ծակալներէն որ փութան ժամ յառաջ իրենց
պարտքերը հատուցանել, և յառաջիկայ շրջա-
նին մէջ պաշտօնին վարելու կամ չը վարելու
կամքերնին մեզ յայտնել։

Իսկ մեր Ա. Բ. և Գ. շրջաններու զինը տա-
կալին չը վճարող «այլ» աղաներէն եթէ մեռ-
նողներ կան, Ետուած ողորմի հոգինուն. սա-
կայն կենդանի եղողներէն շնորհակալ պիտի ըլ-
լանք եթէ իրենց պարտքերը հատուցանել է-
տեւ բաժանորդագրութիւննին ալ դադրեցնեն.
ՕՐԱԳԻՐԸ ՀԱՅ ԶԵ՛. ՉԱՌՆՈՂԸ ԱՆՕԹԻ ԶԸ ՄՆԱՐ՝.

Մասիս լրագրոյն 663րդ. թուոյն մէջ Ե-
րուսաղեմէն ուղղեալ նամակ մը կարդացինք,
որուն միջոցաւ Սրբ. Պատրիարք հօր Ս. Ե.
Թոռին մէջ ըրած քանի մը բարեկարգութիւն-
ները իմացնելէն ետքը, ըսեր է թէ «դասա-
կան աշակերտ Սրբ. Հօր ազգաբարութեամբ
ուսումնարան երթալով իրենց դասատուին
յանձնուեցան, որոնք երկու դասի բաժնուե-
լով հիմայ կը շարունակեն իրենց ուսմունքը ա-
մենայն ջանիւ և աշխատութեամբ։»

Երբ՝ մենք ալ զխանք որ աշակերտք երկու
դասի բաժնուեցան. մէկը Նարասանութեան
և միւսը Քերականութեան. իրաւ ասիկայ
ուրախալի լուր մին է ազգասիրաց համար, և
զխանք թէ Նարասանութեան դասատուն
Պ. Հայրապետ Սալամանեանն է, բայց Քե-
րականութեան դասատուն ո՞վ է արդեօք. քան
զի Պ. Սալամանեանը ժամանակ չունենալուն,
Քերականութեան քաջ հմուտ թիւն ունեցող

ներուն առաջարկեր է՝ որ ձրիապէս դաս տան, և անոնք մերժեցին և այս առաջարկութիւնը, և աշակերտք կսպասեն եղբր ըսելով թէ «նա յինք վերջը ի՞նչ պիտի ըլլայ» . ուսկից կը հետեւի թէ աշակերտք երեսի վրայ մնացած են առանց դասառութեան . եթէ երեսի վրայ մընացած են, հարկ չէր որ Պարոն նամակագիրը ըսեր, թէ «հիմայ կը շարունակեն իրենց ուսմունքը ամէնայն ջանիւ և աշխատութեամբ» և ասիկայ ի՞նչ նպատակաւ ըսելը չը գիտնալով . . . մեր կարծիքը զրգռած է . վասնորոյ կը խնդրենք՝ որ Պարոն նամակագիրը եթէ կարելի է մեր կարծիքը փարատելու համար՝ այս երկու դասի բաժնուած աշակերտներուն դասառուտաց անունները մեղ խմացնել բարեհաճի :

ՀԱՆԴԵՍ

ՏԱՐԵԿԱՐՁԻ ՍՐԲՈՅ ԹԱՐԳԱՆՁԱՅ

Ի ՁՄԻԻՌԵԻԱ

1865 Յունիս 24ին, մեր Բարերար Սրբոյ Թարգմանչաց տօնախմբութիւնն ըլլալով, Իգմիրի Սուրբ Մեսրոպեան Ապրժարանը իր ամեն տարուան սովորութեանը համեմատ, երախտագէտ սրտիւ փութացեր է շքեղ հանդիսիւ պատուել Սրբոյ Սահակայ և Մեսրոպայ անմահ անուանց յիշատակը :

Կոյն օրը առաւօտեան (ըստ Եւրոպացւոց) ժամը 6ին եկեղեցին սկսեց և ժամերգութիւնը փառաւորութեամբ աւարտելէն ետքը՝ (այս անգամ ժողովրդեան կէսէն աւելին ներկայ գտնուեր է եկեղեցին) ժամը 10ին միջոցները ձայնաւոր և երգեցիկ տղայք շաղիկներով և ուրարներով, գլուխնին մէկ մէկ պսակ դրուած ձեռքերնին աշտանակներով Եկեղեցւոյ արեւելեան դռներն փողոց ելեր են, որոնց առջևէն դացեր են վարժարանի բոլոր աշակերտները, ու երգեցիկ տղայոց ետեւէն Պատարազիչը և որուն ետեւէն Փոխ-առաջնորդ Գեր. Գէորգ վարդապետը, քահանաներու խումբ մը և ժողովրդեան բազմութիւն մը . ուսկից Եզգային սրտաշարժ երգերով պտոյտ մը ընելով, դէպի վարժարան դիմեր են, ուր տեղ ընդունելութեան սրահին մէջ դափնիով զար-

դարուն ամպխոնէն ոտանաւոր մը կարգացուեր է, որուն վերջաւորութիւնը ծափահարութեամբ և Եզգային երգով մը պսակուեր է . յետոյ քանի մը աշակերտներ ալ նոյն օրունան յարմարաւոր ոտանաւորներ կարգացեր և դահութեամբ ընդունուեր են . ի վերջոյ աշակերտ մը պատմաբանօրէն ճառ մը կարդալով հանդիսականները գոհացուցեր է, և ներգաշնակաւոր երգ մը վսեմացուցեր է անոր վերջաւորութիւնը . Յուսկ յետոյ հանդիսին վերջ տուեր է Փոխ-Առաջնորդ Գերապատիւ Գէորգ վարդապետը, աղիւս ատենախօսութեամբ մը մեր բարերարաց դարը նըկարագրելով, անոնց Հայ ազգին ըրած անդուգական բարիքները մէջ բերեր, և Սեբին Տեսչութեան Հայկազանցս պարգեւած անկշռելի շնորհը բացատրելով, յորդորեր է ներկայ գտնուող հանդիսականները շնորհակալ ըլլալ Աստուծոյ, և ամենայն սրտով երախտագէտ գտնուիլ մեր Սուրբ Թարգմանչաց :

Թաշնիկը իւր շնորհակալութիւնները հրապարակաւ կը յայտնէ այն վէճ Օմիւռնացւոց՝ որոնք Եզգային յառաջադիմութեան փափաքող են, և որոնք ազգասիրական գործերով հասարակութեան բարի օրինակ կը ըլլան :

ՕՐԱՅՈՅՑ

1866

ԹՈՒԱԿԱՆԻՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ

ՅՕՐԵՆԱՆ Ի ՏԵՐ ԵՐԵՄԵԱՅ ՔԱՀԱՆԱՅԷ

Մեծայարդ Բիւրքճեան Ռուբէն աղային տպագրական արհեստին մէջ ունեցած յաջողակութեան մէկ յայտնի տպացոյցն է այս Օրացոյցը, որ խիստ փոքր և վայելուչ դիրքով մանաւանդ մաքուր տպագրութեամբ ի լոյս ընծայուած և մինչեւ ցարդ երեւցած Օրացոյցներուն ամենէն ալ աժանն է . կը ծախուի բոլոր Հայ գրավաճառաց քով . զին 40 փարս :

ԻՄՔԱԳԻՐ-ՏԵՕՐԷՆ

ԳՐԻԳՈՐ Վ. ԱԼԷԱՔՃԵԱՆ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Ռ. Յ. ՔԻՐԻՔՃԵԱՆ
ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ, ՅԻԵՐՈՂԻՄ